

Čeněk Pavlík

Ze starých sbírek mikulovského muzea

Tato krátká zpráva volně navazuje na studii věnovanou reliéfním kachlům ze sbírek Regionálního muzea v Mikulově, která pod titulem „Gotické a renesanční kachle pod Žďárnickým lesem“ byla zveřejněna ve sborníku RegioM 2007 (Pavlík 2007, 74–90). Malou kolekci tvoří pětice zlomků, o nichž nevíme nic bližšího – neznáme místo nálezu ani rok a způsob jejich předání do muzea. Při katalogizaci, provedené v roce 1986, bylo artefaktům přiděleno společné přírůstkové číslo A 185 a inventární čísla 1650–1654. Po stránce ikonografické se zde vyskytují fragmenty moravské orlice, heraldických dekorativních přikryadel a ptáka s vinným hrozdem.

Popis jednotlivých zlomků

Moravská orlice, inv. č. 1654

Část centrální reliéfní plochy s ptačím trupem a levým křídlem, en face; velikost zlomku 100 × 100 mm; středně hrubý kvalitní střep hnědé barvy obsahuje drobné plátky stříbřité slídy. Na vnější straně rezné reliéfní stěny je povrch místy zašedlý, na vnitřní straně jsou stopy po zakouření a zbytky druhotných nánosů, zřetelně se zde dochovaly zaoblené otisky po prstech hrnčičře. Reliéf je ostrý a dosahuje maximální výše 8 mm (základní plocha je 5–7 mm široká), pera na těle, noze a křídle orlice byla zhotovena pomocí tří různě tvarovaných špachtlí. Díky vzniklo v průběhu 15. století (přesnější dataci zlomek neumozňuje). Stejně jako v jiných uměleckých oborech i na gotických kachlích se výsostný moravský zemský znak – orlice (většinou bez šachování a poměrně často i bez královské koruny) – objevuje v mnoha variantách (Pavlík – Vitanovský 2004, kat. č. 849–870).

Heraldická dekorativní přikryvadla, inv. č. 1650, 1651 a 1652

Podle nesčetných analogií (např. Pavlík – Vitanovský 2004, kat. č. 895–903, 914–920 aj.) jednoznačně identifikovatelné tři reliéfní zlomky (dva z nich jsou spojitelné, inv. č. 1650 a 1651, viz obr.).

Přikryvadla se vyvinula ve 12. století během křížových výprav. Křesťanští rytíři si museli – stejně jako jejich protivníci – chránit obličej před ostrým světlem, písečnou bouří apod. K tomu účelu jim sloužily k přilbě připevněné pruhy látky, zvané přikryvadla (Buben 1994, 22–23). Tato na Blízkém východě nutná ochrana získala v evropských poměrech především ozdobný, dekorativní smysl. Během 14. a 15. století znázorňování přikryadel postupně dostávalo velmi členitou, vegetativnímu ornamentu podobnou strukturu, až posléze přikryvadla v rozvětvených girlandách obklopila celý erb, včetně klenotu.

Velikost dvou spojitelných zlomků je 58 × 105 mm, jedná se o blíže neurčitelnou rohovou část reliéfu ohraničeného jednoduchou hranolovou lištou. Samostatný zlomek (inv. č. 1652) má rozměry 35 × 40 mm. Společný hrubý šedě zbarvený střep nedosahuje takové kvality jako předchozí střep s reliéfem orlice a obsahuje také méně stříbrných plátků slídy. Vnější, reliéfní strana je rezná, vnitřní je nepatrně zakouřená, u nárožní dvojice jsou při někdejších okraji reliéfní stěny zbytky kónické komory. Na osamoceném zlomku se vyskytují nepravidelně prohlubně po prstech hrnčičře, vzniklé při formování reliéfní plochy v kadlubu. Výška reliéfu dosahuje maximálně 5 mm (základní plocha je 6–10 mm široká). Zlomky jsou rámcově datovatelné do poměrně širokého období mezi lety 1440–1520.

Vinný hrozen a ptačí hlava s ratolestí, inv. č. 1653

Nejednoznačně identifikovatelná ikonografie. Hrozen symbolizuje Kristovu krev, eucharistii, slavnost, úrodu, podzim aj. (Rulíšek 2005, „Hrozen“). Pták jako symbol má významů ještě víc – kromě jiného Boží ochranu, duchovní bytost, představuje duši, čistotu, obět za hřích, prostředníka mezi nebem a zemí, lásku, ale také ohrožení, pomíjivost, nebo dokonce zlo!

Zlomky reliéfních kachlů s motivem moravské orlice (nahoře), heraldických dekorativních příkryvadel (uprostřed a vlevo dole) a ptáka s vinným hrozdem (vpravo dole), 15.-16. století. Regionální muzeum v Mikulově, inv. č. 1650-1654. (foto Čeněk Pavlík)

(Rulíšek 2005, „Pták“). Na popisovaném reliéfu je u mírně zahnutého ptačího zobáčku (z čehož ale nelze jednoznačně usuzovat, že se jedná o dravce) kousek ratolesti. Ta symbolizuje např. život, mír (Rulíšek 2005, „Větev“). Na základě rozboru jednotlivých symbolik se zdá velmi pravděpodobné, že reliéf má náboženský význam.

Velikost zlomku je 65 × 65 mm, střep je jemný, žlutohnědě zbarvený. Na vnější režné reliéfní straně jsou stopy po zlatavém přetahu, vnitřní strana je zakouřená a zbrázděná vrypy. Podle pravouhle zalomeného prstování je možné soudit, že se jedná o pravé horní nároží reliéfní kompozice – tuto domněnku podporuje i zvýšený okraj směrem k předpokládané okrajové liště. Reliéf dosahuje výšky maximálně 5 mm (základní plocha je široká 3–6 mm). Drobnou výrobně technologickou zajímavost představuje zornice ptačího oka, která byla špičatým předmětem dodatečně vytlačena do reliéfu těsně před jeho výpalem. Jedná se o renesanční výrobek z doby kolem roku 1550.

Literatura

Buben, M., 1994: Encyklopedie heraldiky. Praha.

Rulíšek, H., 2005: Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie. Hluboká nad Vltavou.

Pavlík, Č. – Vitanovský, M., 2004: Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas motivů na kachlích gotiky a renesance. Praha.

Pavlík, Č., 2007: Gotické a renesanční kachle pod Ždánickým lesem. In. RegioM, 74–90.

Čeněk Pavlík

From the old collections of the Mikulov museum

This short report ties into a study devoted to relieved stove tiles from the collections of the Regional Museum in Mikulov, which was published under the title "Gothic and Renaissance Tiles From the Ždánický Forest" in the volume RegioM 2007 (Pavlík 2007, 74–90). This small collection consists of five fragments of relieved tiles from the 15th–16th century, the origins of which are unknown. From an iconographic standpoint there are fragments of motifs of the Moravian eagle, heraldry, wine bunches, a bird, and an olive branch.